

ARHEOLOŠKI PARK I ZGRADA MUZEJA VUČEDOLSKE KULTURE NA VUČEDOLU

Uvod

O jednom od najsloženijih zahvata obnove graditeljske baštine najistočnijega dijela Hrvatske pisali smo usputno u više navrata. Riječ je inače o projektu *Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok-Vukovar-Vučedol* koji najvećim dijelom (75 posto) financira Razvojna banka Vijeća Europe (CEB – *Council of Europe Development Bank*) i Hrvatska vlada. Ukupna je vrijednost svih predviđenih radova nešto veća od 30 milijuna eura, a riječ je o multidisciplinarnom projektu održiva razvoja zaštite i unapređenja kulturnog krajolika kao dijela gospodarskog razvoja. Cijelo je područje pretrpjelo goleme ratne štete pa su infrastruktura, gospodarstvo, poljopriv-

ARCHAEOLOGICAL PARK AND ARCHAEOLOGICAL MUSEUM BUILDING IN VUČEDOL

The archaeological park with the archaeological museum building is currently under construction at the archaeological site of Vučedol near Vukovar. The park and museum are built in the scope of the international project for renovation and revitalization of the Odesscalchi Castle in Ilok, and the baroque city centre with Eltz Castle in Vukovar. The museum and park will be fully consecrated to the Vučedol culture that had spread from these areas to some ten countries, from Greece in the south, to Poland in the north, and the Czech Republic in the west. It is an Indo-European culture that was at its peak in the European area from 3000 to 2400 B.C. They were familiar with movement of stars and used pictographic writing. In addition, they had characteristic and highly valued ceramics, and a developed metallurgy. The project was developed by the Architectural Workshop from Zagreb. The main building will be situated on an elevated ground above the Danube. Old artisanal workshops will be reconstructed, and a megaron, i.e. a foundry which was probably used as acropolis, will be renovated. The Streim Villa will also be renovated in the scope of the museum, and will be used as a separate research centre. In addition to numerous museum-related events, various recreational, sporting and tourist amenities are also planned.

Karta rasprostriranja vučedolske kulture

da i graditeljska baština još nedovoljno obnovljeni. Spoznaju o posebnoj vrijednosti toga prostora pružila su mnogobrojna interdisciplinarna istraživanja prapovijesnih naselja, utvrda antičkog limesa i srednjovjekovnih urbanih cjelina te potaknula suvremeniji pristup obnovi i zaštiti kulturnih dobara. Inače opće je uvjerenje da dunavski prostor Vukovarsko-srijemske županije svojim raznovrsnim i očuvanim krajobraznim vrijednostima, poljoprivrednim površinama, vinogra-

dima, lovištima, međunarodnim plovnim putem i graničnim prijelazom prema istoku posjeduje i dodatne goleme potencijale za turistički i gospodarski razvitak.

U spomenuti su projekt uključeni u ratu teško stradala povijesna barokna jezgra Vukovara (uvrštena u listu 100 najugroženijih spomenika svjetske kulturne baštine *World Monuments Funda*), kompleks dvorca Eltz kao muzejsko-galerijski i multikulturni centar, arheološko nalazište Vučedol kao eponim vučedolske kulture te povijesna jezgra Iloka kao najznačajnija srednjovjekovna urbana cjelina u hrvatskom Podunavlju.

Projekt je započeo 2004. i trebao je trajati četiri godine što je, kako se čini, s obzirom na složenost zahvata i brojna dodatna istraživanja bilo prilično nerealno. Dosad je u cijelosti obnovljen dvorac Odesscalchi (Muzej grada Iloka), a u arheološkim su istraživanjima pronađeni ostaci stare

utvrde i negdašnje gotičke crkve. Barokna se jezgra Vukovara sporo ali kontinuirano obnavlja prema predviđenim modelima (obnova zatečenih građevina, faksimilna obnova i interpolacija), a dvorac Eltz također se uspješno obnavlja.

Gradi se i dovršava najzanimljiviji dio cijeloga projekta – Arheološki park i Arheološki muzej Vučedol. Otvorenje se očekuje nakon potpunog uređenja stalnog postava, vjerojatno krajem 2012. godine.

U cijeli su projekt uz Ministarstvo kulture uključena i mnoga druga ministarstva, politički čelnici županije i uključenih gradova, ali i brojni drugi stručnjaci, posebno iz muzeja u Vukovaru i Iloku, konzervatorskih odjela Osijeka i Vukovara te iz Zagreba Filozofskog fakulteta i Arheološkog muzeja i Instituta za arheologiju. Valja reći da u posljednje vrijeme sličnim projektima integracije kulturne baštine u gospodarski i društveni život zajednice međunarodna javnost pridaje veliku pozornost, a to je uočljivo u smjericama UNESCO-a, Svjetske banke i ISOMOS-a (*International Council on Monuments and Sites* – Međunarodno vijeće za spomenike i položaje).

Nastanak i razvoj vučedolske kulture

Općenito u vučedolskoj kulturi

Da bi se shvatilo zašto se cijeli jedan prostor uređuje kao poseban arheološki park i muzej, potrebno je nešto reći o vučedolskoj kulturi i o samoj lokaciji. Vučedol se nalazi na desnoj obali Dunava, 4,5 km nizvodno od središta Vukovara, a kultura koja nosi njegovo ime doba (3000. – 2400. pr. Kr.) pripada eneolitiku (bakrenom dobu), prijelaznom razdoblju između neolitika i brončanog. Početak joj je povezan s tzv. drugom seobom stepskih naroda koja u Europu dovodi prve Indoeuropljane, a poznata je prema posebnom ritualnom sahranjivanju pokojnika u du-

Položaj Arheološkog parka i sjedišta vučedolske kulture

bokim cilindričnim jamama (u zgrčenom položaju s rukama i koljenima pritisnutim na prsima), povratku

europska kultura doživjela svoj vrhunac na prostorima jugoistočne i središnje Europe u vrijeme dok se

Istraženi arheološki prostor na Vučedolu

konja, prvim zaprežnim kolima i novom načinu obrade metala.

U svojoj se početnoj i klasičnoj fazi ta kultura rasprostire Srijemom i Slavonijom uz desnu obalu Dunava, potom se najprije počinje širiti prema Baranji i Bosni, a zatim prema zapadu, sjeveru i jugu, da bi na kraju uz cijelu Hrvatsku zauzimala dijelove 11 sadašnjih europskih država – Češke, Slovačke, Austrije, Slovenije, Mađarske, Rumunjske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Albanije i Grčke (nalazište Sitagroi nadomak Egejskog mora). Zapravo je ta stara

zapadnom Europom širi tzv. megalitska kultura. Prva je istraživanja jednoga vučedolskog lokaliteta proveo Dragotin Dežman (Karl Deschman) 1875. na sojeničkom lokalitetu Ljubljansko barje u Sloveniji, a objavljeno je 1915. u djelu Moritza Hoernes, gdje su prikazani i nalazi iz Vučedola, Sarvaša i Erduta. Srodne je nalaze 1893. opisao i Franz Fiala u izvještaju o iskapanju na Debelom Brdu kod Sarajeva.

Prve je arheološke nalaze prikupila i Arheološkome muzeju u Zagrebu predala obitelj Streim (rodonačelnik

joj je Felix Streim, vukovarski graditelj i gradonačelnik) koja je bila vlasnik Vučedola. To je ponukalo Josipa Brunšmida, profesora na katedri za arheologiju Filozofskog fakulteta i direktora Arheološkog muzeja u Zagrebu, da 1897. izvede prvo pokusno iskapanje.

Rekonstrukcija izgleda vučedolske kuće

Najviše zasluga za vrednovanje Vučedola pripada njemačkom arheologu Robertu Rudolfu Schmidtu koji je 1938. istražio položaj Gradac i pronašao svjetski poznatu *Vučedolsku golubicu*, danas općepriznati vukovarski suvenir. On je u iskopavanjima pronašao i tragove starijih kultura (starčevačke i badenske), a u gornjim slojevima i tragove kultura iz brončanoga doba, mlađega željeznog doba i srednjeg vijeka. Svoja je istraživanja 1945. detaljno opisao u djelu *Die burg Vučedol* i otad se i ustalio naziv vučedolska kultura, umjesto "ljubljska", "slavonska" ili "kultura Zok" (prema nalazištu u južnoj Mađarskoj).

Arheolog Schmidt (koji je 1942. i 1943. istraživao i Sarvaš, ali o tome nije ništa objavio) za okolne je položaje, nazvane Vinograd Streim i Kukuružište Streim, tvrdio da su bili podgrađe, a da je megaron na Gradcu s metalurškim pećima bio svojevrsna akropola te upravno i sakralno središte naselja. U kućama i između njih bile su mnogobrojne cilindrične jame koje su služile kao ostave, a ponekad i grobovi za ritualno žrtvovane životinje i ljude. Posebno se isticao grob jednoga bračnog para s

bogatim priložima (21 cijela keramička posuda i 30 obredno razbijenih). Inače se naselja vučedolske kulture uglavnom nalaze na uzvisinama, najčešće uz rijeke, katkada i na rubu močvarnih područja. Vučedolska je kuća vrlo prepoznatljiva jer ima zaobljene uglove i zidove od pletera s premazom od gline, a u središnjem je prostoru veliko ognjište.

Usljedio je cijeli niz manjih probnih iskopavanja (primjerice Anton Dorn i Stojan Dimitrijević) koja su dopunila podatke o prostiranju nalazišta. Tako je utvrđeno da su kuće vučedolske kulture, položaj Vinograd Karasović, postojale i s druge strane surduka (mađarizam ili turcizam u značenju jaruge, klanca ili sutjeske) uz koji je i nastalo prapovijesno vučedolsko naselje.

Sustavna su istraživanja započela 1984. kao zajednički projekt ondašnjega Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Gradskog muzeja u Vukovaru, a vodili su ih Aleksandar Durman i Ruža Marić. Radovi su se obavljali svake sezone od 3 do 6 tjedana, a financiralo ih je vukovarsko gospodarstvo. Morali su biti prekinuti 1991. zbog ratne opasnosti. Valja istaknuti da su se već onda javile ideje o uređenju arheološkog parka i muzeja na mjestu iskopavanja.

Stajališta prof. Durmana

Upravo je to bio povod za razgovor s prof. dr. sc. Aleksandrom Durmanom, pročelnikom Katedre za arheometriju i metodologiju Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koji je jedan od začetnika ovoga zanimljivoga arheološkog parka i muzeja *in situ*, ali i stručni voditelj i savjetnik projekatana i graditelja. Inače je riječ o najpoznatijem i najcjenjenijem svjetskom stručnjaku za vučedolsku kulturu koji je vodio pedesetak arheoloških iskopavanja diljem Hrvatske i kao predavač gostovao na mnogim prestižnim svjetskim sveučilištima.

Prof. Durman je iznimno zahvalan sugovornik koji razložno i uvjerljivo priča o svojim stajalištima o vučedolskoj kulturi što su inače zaintrigirala i svjetsku i domaću znanstvenu stručnu javnost. I on je kao i mnogi drugi arheolozi najprije bio na arheološkim istraživanjima u primorju, odakle je uostalom potjecala i većina njegovih fakultetskih profesora. No već je u prvim istraživanjima na krajnjem istoku Hrvatske shvatio da se radi o prostoru s neiscrpnim vrelom novih spoznaja i mogućih otkrića. Prof. Durman drži da je vrlo zahvalno biti arheolog u Hrvatskoj jer svi koji su u seobama i ratovima dodirnuti Europu, čak i iz istočnih azijskih prostora, dolazili su u Pansku nizinu tu je i ostajali zavaljujući Alpama i bosanskim planinama, a istodobno su na jugu svi ostali utjecaji dolazili s mora.

Da bismo ukratko saželi dugotrajan i zanimljiv razgovor s prof. Aleksandrom Durmanom ponajprije valja reći da je za njega lokalitet Vučedol nesumnjivo sjedište cijele rasprostranjene kulture (na njemu su pronađeni i najstariji nalazi), već da je u vrijeme nastajanja vučedolske kulture (prije 5000 godina) to bilo glavno europsko središte koje je nastalo istodobno s civilizacijama starog Egipta, Sumerana i prvim slojem Troje te imalo slične spoznaje vezane uz poznavanje astronomije i znakovnog pisma. Štoviše, uvjeren je da je vučedolska kultura, koja je prva potaknula miješanje bakra s kositrom i proizvela prvu broncu, vjerojatno trgovala s Trojom (drugi sloj) preko dokazanoga puta – Sitagroi (istočna Grčka) i otok Lemnos. Postoje i naznake da je najveći dio civilizacijskih dosega koji su prvi put u Europi prepoznati u vučedolskoj kulturi (ritualni, religijski, odnos prema smrti...) utjecao i na razvoj grčke kulture, dakle da je Vučedol svojevrsni začetak suvremene zapadne civilizacije.

Stigli su s prvim valom indoeuropskog doseljavanja (s područja sjever-

nog Kavkaza) na desnu obalu Dunava (oko 3350. pr. Kr.) vjerojatno kolima preko zaleđene rijeke, te se naselili na podlokanoj i prostranoj lesnoj zaravni, poroznom tlu s malo vegetacije koje ih je podsjećalo na rodne stepe. U početku su bili stočari, vjerojatno i prvi koji su uzgajali goveda, potom svinje i koze, ali i konje i pse. U kasnijim su fazama postali rudari i metalurzi, a bili su i nadaleko poznati po svojoj keramici s bijelom inkrustacijom i mjestimice crvenim ukrasima. Bila je to dobro organizirana zajednica koja u početku nije bila rodovski ustrojena, ali su u klasičnoj fazi (2800.-2600. pr. Kr.), a posebno u kasnoj (2600.-2400. pr. Kr.) kada se znatno proširila (seobe su bile uvjetovane traženjem prikladne rudače) postojali i prvi vladari, što je potvrđeno pronalaskom dvaju kneževskih grobova u Tivatskom polju, sa zlatnom sjekirom i bodežom te zlatnim ukrasima za glavu, naznakama prve europske krune.

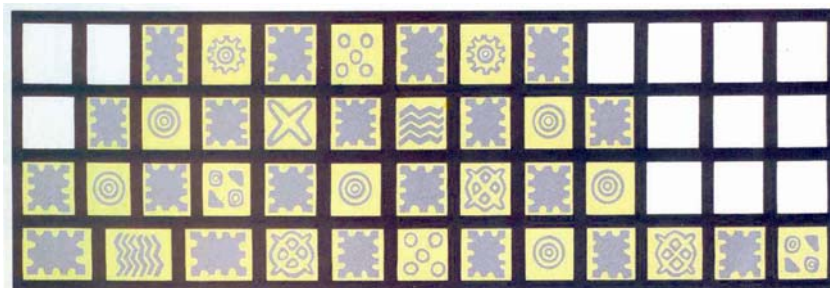
Vučedolci su bili vrlo imućni jer su imali obilje hrane, a kad su upoznali taljenje bakra, vjerojatno od putujućih majstora, postali su i poznati metalurzi. U mnogočemu su bili napredniji od ostalih stanovnika u svom okruženju. Prvi su rabili dvodijelni kalup za lijevanje tvrdih bakrenih sjekira, prvi su se služili svim poznatim vrstama cipela (sandale, plitke i duboke cipele te čizme), prvi su pojedinačno jeli iz posebne posude (dok su drugi kolektivno jeli iz iste zdjele), a spavali su i u krevetima. Ujedno su imali prvi europski kalendar čiji su znakovi i svojevrsno slikovno pismo.

Oštećeni je keramički lonac s oslikanim znakovima pronašao 1978. prof. Durman u temeljima današnjeg hotela *Slavonija* u Vinkovcima u jami ljevača bakra među mnogim drugim nalazima. U početku na lonac nije obraćao posebnu pozornost, dok nije uočio da je podijeljen na četiri polja (vjerojatno godišnja doba) i da

je svaki razlučen u još 12 polja (vjerojatno tjedana). Najvažniji je bio prvi koji prikazuje proljeće, samo s izmjenama praznih polja te zvijezda Orion (označen s pet zvjezdica) i Sunca (niz krugova od kojih je vanjski nazubljen), a ostali je dio oštećen.

Vaza s kalendarom kao vinkovački suvenir

Kalendar s vase pronađene u Vinkovcima

Orion je zvijezde vrlo važno Vučedolcima jer se u njihovo doba na nebu pojavljivalo početkom zime, a nestajalo na prvi dan proljeća. Posebno je zanimljiv bio donji dio lonca koji je predstavljao zimu i gdje su prikazana sva zvijezda što su ih Vučedolci poznavali: Kasiopeja, Pegaz (Ribe), Orion, Plejade, Labud i Blizanci, dakle više od onodobnih Mezopotamaca koji su ih u početku poznavali samo 4, ali su poslije ih je zabilježili 12 (znakovi zodijaka) koji su i danas osnova astrologije.

Te su spoznaje prikazane na zapaženoj izložbi *Vučedolski Orion* prije desetak godina u Vukovaru, Zagrebu i Ljubljani. No još je više pozornosti izazvala vukovarska izložba iz 2004. – *Vukovarski hromi bog* koja

je poslije obišla mnoge druge sredine. Teze s te izložbe znatno mijenjaju značenje svima znane *Vučedolske golubice*, ali dijelom i nastanak suvremene zapadne civilizacije te potiču na drugačija tumačenja mnogih starih mitova.

Sve su spoznaje temeljene na velikoj vučedolskoj metalurškoj tradiciji i brojnim pronađenim topionicama bakra, uostalom topionica se nalazi i na svojevrsnoj vučedolskoj akropoli na Gradcu, gdje je i pronađena slavna *Golubica*, ali i obredne ljudske žrtve, čak i dječje. Sve nam je to potanko objasnio prof. Durman, ali smo radi boljeg razumijevanja objašnjenja morali potražiti i u njegovim ranijim tekstovima i dostupnoj literaturi.

Bakar je poluplemeniti metal koji je u prirodi inače rijedak, a javlja se i

kao samorodan pa je stoga i poslužio za izradu prvoga metalnog oružja i oruđa. Međutim čisti je bakar i rijedak i mekan pa stoga i neprikladan za obradu. Pojavljuje se i u obliku oksida, sulfata, karbonata i najčešće sulfida. Među sulfidima postoje jednostavni sulfidi i sulfosoli. Među sulfosolima najznačajniji su tetraedridi (sinjavci) koji osim bakra i sumpora imaju još i antimona, arsena, bizmuta, a često i mehaničkih primjesa drugih teških metala. Tako postoji antimonski sinjavac (tetraedrit) i arsenski sinjavac (tenantit). Upravo se topljenjem takvih rudača, u kojima se zadržavamanji dio arsena i antimona, znatno se povećava tvrdoća bakra pa su stoga i bile popularne među prapovijesnim metalurzima.

Međutim metalurgija vezana uz veću količinu arsena smrtno je opasna. Arsen se veže uz vodik u zraku i tvori toksičan bezbojni plin arsin (AsH_3) koji nakon dužeg udisanja može biti i smrtonosan. Stoga se i prapovijesna metalurgija razvila u trenutku kad su majstori shvatili kako se zaštititi. Arsin naime miriše po češnjaku pa bi se metalurzi udaljavali od vatre ili izlazili iz prostorije.

Međutim i manje je udisanje arsina ostavljalo trajne posljedice. Majstori su najprije gubili osjete u jagodicama prstiju, a potom i koordinaciju udova pa su stoga svi stari metalurzi bili šepavi. Zato su šepali i svi bogovi vatre i proizvodnje metala u starijim civilizacijama, poput grčkog Hefesta, rimskog Vulkana, egipatskog Ptaha, vedskog Tvastra, germanskog Wielanda, skandinavskog Volundra, finskog Vainameinena, irskog Goibniu, velškog Govannona... Bila je to, dakle, globalna pojava, ali je u vučedolskoj kulturi sve to mnogo uočljivije jer je ostavljeno mnogo više svjedočanstava u obliku građevina, kalupa, metalnih predmeta i sl. Valja kao zanimljivost i zabavniju stranu ove teorije istaknuti da je arsen i svojevrsni afrodizijak jer nije slučajno Hefest bio oženjen s najljepšom grčkom boginjom Afroditom. S tim u vezi pojavljuju se i patuljci kao rudari i metalurški pomoćnici koji su sadržaj mnogih mitova, a patuljci s izraženim falusima pronađeni su u Egiptu, Mezopotamiji, na grčkim otocima i na vučedolskom lokalitetu Marić Gradina pokraj Kutine (na freskama u Pompejima pomažu Vulkanu u radionici).

Upravo je nedostatak rudače, posebno cijenjenoga tenantita, bio i razlogom širenju i procvatu vučedolske kulture. Naime tragalo se za položajima gdje ga je bilo u izobilju jer je bio potreban za proizvodnju oružja i alatki. No kada se počela rabiti druga rudača, posebno kada je dodatkom kositra nastala prava bronca, metalurgija je postala banalan posao

i izgubila svoje božansko značenje. Tada su propali i metalurški bogovi, pa je to možda i bio pravi razlog zašto je Zeus bacio Hefesta s Olimpa.

S arsenskom metalurgijom dovodi se u vezu i slavna *Vučedolska golubica* koja je uostalom i pronađena u metalurškoj radionici odnosno svećištu. Ona, naime, drži prof. Durman,

jima stražu čuva mužjak. Kad osjeti opasnost naglo potrči, a onda odglumi da je slomio nogu i počne šepati. Tako kao lak plijen privuče grabežljivca i udalji ga od gnijezda, a zatim otprhne. Upravo bi prema šepanju mužjak jarebice trebao biti zaštitni znak starih metalurga. Valja dodati da je i inače kod tobožnje "go-

Vučedolska golubica odnosno jarebica čuva se u Arheološkom muzeju u Zagrebu

nije uopće golubica već mužjak jarebice. Naime poznato je da kad se jarebica u travi gnijezdi i leži na ja-

lubice" uočeno da se zapravo radi o boci, s otvorom na vrhu glave, koja je vjerojatno služila u kulturne svrhe.

Sadržaj arheološkog parka i muzeja

U nastavku nam je prof. Durman objasnio da su nakon povratka hrvatske vlasti na područje Podunavlja i neizbježnog razminiranja 2000. nastavljena arheološka istraživanja. Tijekom razminiranja, koje je zbog dovođenja studenata bilo nužno, nisu pronađene takve aktivnosti iz Domovinskog rata, ali je na megaronu, na Gradcu, kao najvišem mjestu iznad Dunava, pronađen cijeli arsenal municije iz II. svjetskog rata. Tu je naime bio njemački bunker za kontrolu dunavske plovidbe. Kopanje bunkera znatno je uništilo nalazište i, da Schmidt 1938. nije tu istraživao, slavna bi "golubica" odnosno "jarebica" vjerojatno bila uništena i neotkrivena.

S novim je istraživanjima ponovno aktualizirana ideja o parku i muzeju. Jednom su uglednici UNESCO-a obišli nalazište i bili zadivljeni onim što su čuli i vidjeli. Obećali su pomoć i vjerojatno su znatno pridonijeli da se i Vučedol uključi u obnovu kulturne baštine tog dijela hrvatskog Podunavlja, zajedno s baroknom vukovarskom jezgrom te dvorcima Eltz u Vukovaru i Odelscalchi u Iloku.

U arheološkom parku i muzeju na Vučedolu bit će prikazana samo vučedolska kultura iako su na istom mjestu pronađeni tragovi i starijih i mlađih kultura. Štoviše kao središte odakle je sve poteklo, tu će biti prikazani i ostali nalazi vučedolske kulture s drugih lokaliteta u Hrvatskoj i izvan nje. Ujedno će se pokušati rekonstrukcijom uvjerljivo pokazati da na Gradcu s najvećom građevinom vučedolske kulture, nije bila samo metalurška radionica već svojevrsno svetište i da su ondašnji metalurzi bili onodobni šamani posvećeni nekom bogu metalurgije ili vatre čiji lik nije pronađen, ali je gotovo sigurno postojao. Ujedno će u okviru parka posjetitelji moći promatrati daljnja arheološka istraživa-

nja jer je u Vučedolu dosad iskopano tek 15 posto nalazišta. Valja reći da osim obrednih grobova još nije pronađeno mjesto gdje su se stari Vučedolci pokapali, ali i da među nalazima uopće nema nakita. To je ujedno i naznaka da su se pripadnici vučedolske kulture tetovirali.

Osim što će cijeli prostor dobiti sadržaje za turističko-ugostiteljske i športsko-rekreativne namjene, predviđa se i gradnja vučedolskih kuća, ali i izrada čamaca od hrastova drva, tzv. monoksila izdubljenih vatrom. Uz rekonstruirane vučedolske kuće, sojenice i megaron te pristanište za monoksile, planira se i zoološki park s onodobnim domaćim i divljim životinjama (goveda, ovce, koze, jeleni, srne, dabrovi, patke, ždralovi, pelikani, jarebice...), radionice starih zanata (lijevanje bakra, izrada koštanih oruđa i oružja, proizvodnja keramičkog posuđa, odjeće i obuće, pletenje šiblja). U središnjoj će građevini biti izloženi i svi predmeti pronađeni na lokalitetu (koji se sada čuvaju u Gradskom muzeju u Vukovaru), ali i rekonstruirana kola s četiri kotača, žrvnjevi za mljevenje žita, pribor za ribarenje (harpuni, mreže i košare), ali i akvarij sa svim dunavskim ribama, čak i s pastrvom koje tu više nema.

Vučedol je s procijenjenih 2000 do 3000 stanovnika bio jedno od ondašnjih europskih središta, a možda i njegova metropola. Vučedolska kultura nije ipak poput ostalih kojima je bila suvremenik (Egipat, Mezopotamija i Kina) vojnički vladala ovim prostorima. Prof. Durman to tumači činjenicom da su sve te civilizacije nastale uz poplavne rijeke oko kojih je bila pustinja pa je bilo potrebno organizirati državu za zajedničko kopanje kanala da bi se preživjelo na plavnom području. Njihova je egzistencija bila uvjetovana čvrstom organizacijom, pa su tijekom plavljenja organizirani javni radovi i građene velike građevine, poput onih u Egiptu ili Babilonu, koje su slavile

vladare i bogove. Prostor na obalama Dunava je sasvim drugačiji i u krugu od stotinjak kilometara obiluje hranom i vodom od kojih se moglo dobro živjeti, pa nije bilo ni potrebe za centraliziranom upravom. Uostalom naselja vučedolske kulture postoje uz Dunav na svakih pedesetak kilometara.

Prof. Aleksandar Durman uvjeren je da će arheološki park i muzej, daka-ko uz ostale sadržaje, dovesti u ovaj privlačni prostor (koji je otprije bio omiljeno vukovarsko kupalište) i do milijun posjetitelja na godinu. Dunavom sve više plove veliki putnički brodovi, a ovakvi sadržaji mogu za njih biti vrlo privlačni. Uostalom teško je odoljeti primamljivom pozivu na razgledavanje jednog od žarišta, a možda i ishodišta europske kulture.

Značajke projekta

Projekt *Arheološkog parka i zgrade Muzeja vučedolske kulture na Vučedolu* (kako glasi puni naslov) izradila je tvrtka *Radionica arhitekture* d.o.o. iz Zagreba koju vodi prof. Goran Rako, dipl. ing. arh. U razgovoru koji smo nedavno vodili u sjedištu te male ali cijenjene projektantske kuće doznali smo da je narudžbu za projekte obnove dvorca Eltz u Vukovaru i gradnje arheološkog parka i muzeja u Vučedolu *Radionica arhitekture* dobila izravno od Ministarstva kulture u svibnju 2008., vjerojatno zbog dobro obavljenog posla na projektiranju Arheološkog muzeja Narona. U to je vrijeme, kako se čini, bilo nekih problema s izradom projektne dokumentacije za dvorac Eltz, pa je Ministarstvo, jer se radi o međunarodnom financijskom aranžmanu, bilo prisiljeno intervenirati.

Sve u svemu, bio je to velik izazov za *Radionicu arhitekture*, posebno zato što je rok za izradu cjelovite projektne dokumentacije za oba projekta iznosio godinu dana. Stoga su se morali podijeliti u posebne pro-

Granice Urbanističkog plana uređenja Vučedola

jektantske timove, a u izradu projekta arheološkog parka i muzeja u Vučedolu bili su redom uključeni arhitekti Iva Pejić, Goran Rako, Josip Sabolić, Iva Pejić i Mario Škarijot. I za jedan i za drugi projekt radilo se gotovo danonoćno i sve je predano na vrijeme, pa se očekuje da će prva etapa dvorca Eltz biti otvorena još ove godine, a park i muzej u Vučedolu bit će izgrađeni do kraja godine. Potom slijedi opremanje i uređivanje stalnog postava, što vjerojatno neće trajati duže od godine dana.

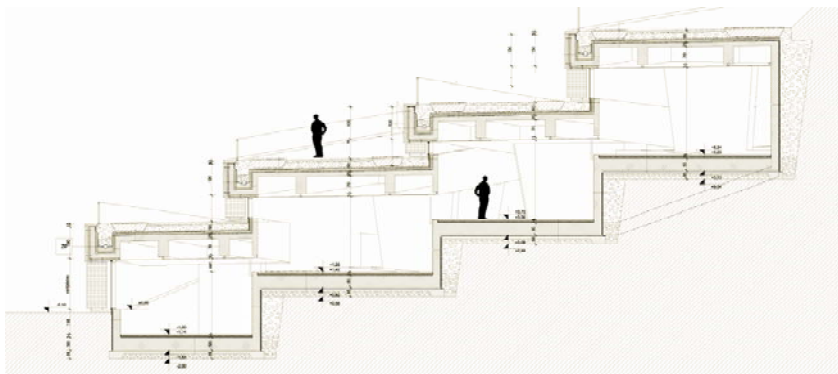
Program i muzeološku koncepciju izradio je Gradski muzej Vukovar, zapravo prof. dr. sc. Aleksandar Durman i ravnateljica Ružica Marić, prof. Namjena mu je predstaviti vučedolsku kulturu na mjestu njezina nastanka, a pritom istaknuti posebnosti u stanovanju, sahranjivanju, privređivanju, metalurgiji, zanatima i duhovnom životu. Tome su prilagođeni i raznovrsni sadržaji, poput geoloških, civilizacijskih, antropoloških, stambenih, keramičkih, muzičkih, metalurških i religioznih, a nije zanemaren ni odjek u svijetu vučedolske kulture, njezine poruke, nasljednici i tradicija.

Arheološko se nalazište prostire na nešto više od 6 hektara i teren je pokriven šumom i vinogradima. Razina se terena penje od +90 m n.v. uz

pristupnu cestu do +111 m n.v. na lokalitetu Gradac. Muzej se sastoji od četiri glavna sadržaja: muzejske zgrade, obnovljene Vile Streim (istraživačkog centra), radionice starih zanata i rekonstrukcije megarona na mjestu metalurške radionice i svetišta. Glavna se zgrada gradi pokraj prilazne ceste na površini od 1200 m², na terenu koji je bio obrastao raslinjem, šikarom i šumom. Osnovna je ideja u oblikovanju bila da se što bolje uklopi u okoliš i da se pritom iskoristi prirodni nagib terena. Stoga je zgrada najvećim dijelom ukopana i krajoliku je otvorena samo glavnim pročeljem pa zapravo podsjeća na svojevrsnu serpentinu. U skladu s tim sve će krovne plohe biti uređene kao zeleni krov preko kojih se kao preko rampi može stići od prizemlja do krova i potom stazom do arheološkog nalazišta. I u interijeru je izložbeni prostor podijeljen u više razina koje su međusobno spojene rampama.

Crtež budućega izgleda Muzeja vučedolske kulture

Poprečni presjek kroz zgradu Muzeja

U prizemlju je smješteno predvorje te ostali sadržaji namijenjeni posjetiteljima, poput kavane, višenamjenskih dvorana i garderoba, ali i tehnički i prateći prostori (radionice i depoi). Iz prizemlja se može doći i do uređskih prostora koje su dijelom u prizemlju, a dijelom u suterenu. Iz predvorja posjetitelji će rampama prilaziti u izložbene prostore koji se jedan za drugim nižu do razine od +7,5 m. Na posebnim se platoima, zapravo izložbenim prostorima, može izlaziti van i nastaviti obilazak preko krovne plohe. Zbog dubine prostora i činjenice da je pročelje uglavnom okrenuto prema sjeverozapadu uvedeni su atriji ponajprije radi osvjjetljenja, a smješteni su uz ulaze od prizemlja do krova.

Građevina je većim dijelom ukopana u teren koji je u nagibu. Zapravo to je prizemnica koja se u četiri dijela penje uz brdoviti teren pa je u poprečnom smjeru kaskadnog oblika, a u uzdužnom međusobno na krajevima povezana serpentinama. Prosječna je širina svakog dijela 7,5 m, dužina približno 95 m, a visina svake etaže 5 m. Samo na jednom manjem dijelu, gdje se preklapaju prizemlje i drugi kat, postoje dvije etaže.

Građevina je temeljena na armiranobetonskoj temeljnoj ploči koja je ujedno i podna ploča, a u uzdužnom je smjeru povezana sa zidovima koji se penju od jedne do druge ploče. Strop je prizemlja u uzdužnom smjeru na određenim dijelovima povezan rubnim gredama, a na mjestu serpentina potpuno povezan s pločom. Ar-

miranobetonska ploča prizemlja oslanja se na armiranobetonske poprečne i uzdužne grede koje se oslanjaju na poprečne trapezne zidove te dijelom na uzdužne i rubne poprečne zidove. Zidovi uz teren su dimenzionirani tako da izdrže bočni pritisak tla.

Osnovne podatke o konstrukciji muzejske zgrade dobili smo od projektanta dr. sc. Josipa Galića, a projekte konstrukcije ostalih zgrada muzeja (vile Streim, radionice starih zanata i megarona) radio je Branko Galić, dipl. ing. građ., obojica iz *Radionice statike* d.o.o. iz Zagreba.

podovima predviđen parket, a vanjske će se pristupne površine izvesti polaganjem tipskih betonskih pločnika na pješačke površine i odmorišta te hortikulturnim uređenjem.

Vila Streim, teško oštećena zaštićena građevina (izgradio ju je od betona 1918. vukovarski graditelj Fran Funtak) u potpunosti je obnovljena i u njoj će biti smješten istraživački centar. U podrumu će biti radionica domara, u prizemlju prostorija za sastanke s kuhinjom i blagovaonicom, na katu sobe za smještaj arheologa, dok će potkrovlje služiti kao spremište koje će biti uređeno i u

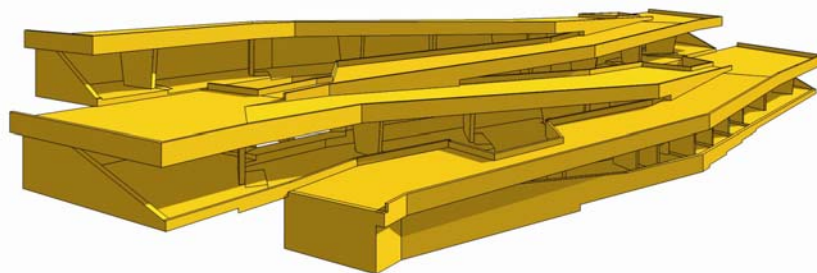

Prikaz dijela unutrašnjosti Muzeja

Pune će se plohe pročelja obložiti ventiliranim ovješnim predgotovljenim elementima, a ostale su stijene od izolacijskog stakla s aluminijским držačima. U unutrašnjosti je na

ostalim slobodnim prostorima zgrade. Radionice starih zanata su armiranobetonske prizemnice koje su također ukopane u teren i pristupa im se s natkrivenoga trijema. Otvorene su samo na sjevernom pročelju koje se cijelom dužinom može otvoriti kliznim drvenim stijenama. Sve su četiri radionice tlocrtno i visinski odmaknute.

Megarona (kuća ljevača barka) odnosno "vučedolska akropola" jest građevina koja se rekonstruira u izvornom obliku, a to je tlocrtno nepravilan prostor gdje će se u podrumskim prostorima prikazati pronađeni gro-

Model konstrukcije zgrade Muzeja vučedolske kulture

bovi obrednih žrtava. Do njih se dolazi posebnih stubištem, a prostor je osvjetljen zenitalno. Krov je megarona zamišljen kao vidikovac. Nosivu armiranobetonsku konstrukciju čini sustav zidova, greda i stropnih ploča.

U razgovoru s arhitektima prof. Goranom Rakom i Josipom Sabolićem, voditeljem tima za projektiranje parka i arheološkog muzeja, doznali smo da su vrlo zadovoljni cijelim projektom i njegovim uklapanjem u okoliš, a nemaju nikakve primjedbe ni na kvalitetu dosad izvedenih radova. Goran Rako tvrdi da posebno voli taj neobičan projekt i da je kao Mediteranac zadivljen Dunavom te njegovom širinom i snagom. Drži da će Vukovar dobiti jednu lijepu arheološku i rekreativnu zonu koja će biti posebno atraktivna kada se, što su *Hrvatske vode* već najavile, izgradi dužobalna šetnica od Vukovara do Vučedola. Tu šetnicu u šali nazivaju "lungo fiume" po ugledu na šetnice uz more zvane "lungo mare".

U sastavu budućega arheološko-turističkog parka predviđeni su i turističko-ugostiteljski i športsko-rekreativni sadržaji. Kako nas je izvijestila Žaklina Pul, mag. ing. građ., voditeljica Odsjeka za prostorno uređenje i imovinsko-pravne poslove u vukovarskoj gradskoj upravi, nedavno je usvojen i Urbanistički plan uređenja Vučedola koji je izradio *Urbanistički zavod grada Zagreba* d.o.o. pod vodstvom Zorana Hebara, dipl. ing. arh. Obuhvaćeni prostor zauzima 255 hektara, omeđen je na sjeveru koritom Dunava, na istoku dijelom Orlova otoka, granicom arheološke zone i pristupnim putem, na jugu cestom što spaja Vukovar s Ilokom, a na zapadu granicom građevinskog područja te postojećim i planiranim putem.

Cilj je plana osigurati prostornu organizaciju koja će omogućiti uređenje arheološkog parka i muzeja, ali i razviti najznačajniji vukovarski športsko-rekreativni, turistički i kupališ-

ni prostor. Predviđa se gradnja hotela, bazena, restorana, apartmana i bungalova i uređenje kupališta na Dunavu, ali i pristaništa za turističke brodove, priveza za čamce. Planira se i autokamp te igrališta za različite športove (košarku, odbojku, boćanje, mali nogomet, tenis, atletiku i sl.), ali i uređenje za kupanje Orlova otoka (inače zaštićenog krajolika) i opremanje montažnim sadržajima. Da bi arheološki park i muzej uspješno mogli predstavljati vučedolsku kulturu, potrebno je urediti postojeći i osigurati jedan a možda i dva nova pristupa te urediti veliko parkiralište za osobna vozila i autobuse, kako bi se omogućio dolazak većeg broja posjetitelja i izbjegle gužve. Budući da svi arheološki sadržaji nisu do kraja istraženi, predviđene su i mjere koje će to omogućiti. Ujedno se predviđa legalizacija postojećih manjih kućica za odmor da bi i one bile u turističko-rekreativnoj funkciji, ali se osigurava prostor i za buduću razvoj te za nove sadržaje.

Posjet gradilištu

Prije posjeta gradilištu u Vučedolu, telefonski smo razgovarali s preza-

poslenom Ružom Marić, ravnateljicom Gradskog muzeja Vukovar koji je naručitelj gradnje arheološkog parka i muzeja. Prof. Ruža Marić, inače arheologinja po profesiji, zapravo je voditeljica cijelog projekta koji je osmišljen u suradnji s Arheološkim zavodom Filozofskog fakulteta i Arheološkim muzejom u Zagrebu. Bila je zajedno s prof. Durmanom i začetnica ideje iz 1984. da se u Vučedolu uredi arheološki park i muzej. Stoga je zaista sretna što se ta ideja nakon mnogih problema konačno ostvaruje i vjeruje da će to pridonijeti turističkom i gospodarskom razvoju cijeloga područja. Zadovoljna je i kvalitetom i dinamikom dosad izvedenih radova, a posebno je sretna što se ostvaruje ideja o arheološkom parku koja je zamišljena prije gotovo 30 godina i što su takvi parkovi danas u svijetu doživjeli pravi procvat. Uvjerenja je da će stalni postavljanje muzeja u Vučedolu biti završen sredinom sljedeće godine, a likovno ga u suradnji sa stručnjacima priprema Vanja Ilić, dipl. ing. arh., iz Zagreba.

Ravnateljica je Gradskog muzeja u Vukovaru pod posebnim pritiskom

Zemljani radovi za zgradu Muzeja vučedolske kulture

Dio gradilišta na početku radova (u pozadini ostaci vile Streim)

jer se istodobno obnavlja i dvorac Eltz, a muzej je privremeno smješten u obnovljenoj kući nobelovca Ružičke. Radovi na glavnoj zgradi su pri završetku, pa se očekuje da će gradski muzej biti otvoren krajem godine prigodom obilježavanja dvadesete obljetnice pada Vukovara nakon tromjesečne opsade od višestruko jačeg protivnika. Likovno rješenje novoga stalnog postava Gradskog muzeja radi dizajnerica Nikolina Jelavić Mitrović, a sve će zgrade iz kompleksa dvorca biti dovršene do kraja 2012. godine.

Na gradilištu arheološkog parka i muzeja sreli smo inženjera gradilišta Tomislava Držanića, ing. građ., iz *Ing-grad* d.o.o. iz Zagreba. Inače ta je tvrtka sa 170 zaposlenih specijalizirana za složene građevinske radove, posebno za obnovu graditeljske baštine, pa je bila i na obnovi dvorca Odelscalchi u Iloku, a radi i na dvorcu Eltz u Vukovaru.

Radovi su na gradilištu u Vučedolu započeli 25. siječnja 2010., a ugovoreni im je rok kompletnog završetka radova 15. prosinca 2011. Dosad su završeni svi građevinski radovi i dio obrtničkih, a sad se pripremaju za uređenje interijera i za glazure i žbuke. Na gradilištu su inače redovito nazočni brojni arheolozi i povjesni-

čari umjetnosti, prof. Durmana te Ruža Marić i Mirela Hutinec iz Gradskog muzeja u Vukovaru, ali i Andrija Čavar iz Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture u Vukovaru.

Radovi na glavnoj zgradi

Ing. Držanić je posebno ponosan na svoju tvrtku koja je specijalizirana za izradu i obnovu starih graditeljskih detalja, što je i ovdje došlo do izražaja u obnovi vile Streim. Takve je radove vrlo teško normirati, a za-

htijevaju mnogo sati rada. Ipak zbog velikoga iskustva rijetko im tko može na takvim radovima konkurirati, pa su zato i uključeni u radove na dvorcima u Iloku i Vukovaru.

Na gradilištu imaju dvije velike dizalice i prosječno pedesetak radnika, od čega najviše tesara. Oni su smješteni u Vukovaru i posebno se dovoze na gradilište, a večera im je osigurana u restoranu. Teškom su se mehanizacijom koristili tijekom iskopa koji je trajao 2 mjeseca jer se poklopilo s kišnim razdobljem. Glavna je zgrada muzeja tehnički vrlo zahtjevna zbog podložnih betona i mnogobrojnih armiranobetonskih rampi s uzdužnim i poprečnim gredama za koje je bila potrebna i posebna oplata. Konstrukciju su gradili punih 6 mjeseci, a beton su dobavljali iz pogona *TBG-Strabag* u Vinkovcima. Tijekom gradnje radili su poseban sustav uzdužne drenaže s upojnim zdencima. Ostale su građe-

vine poput radionica starih zanata i megarona bile također dosta zahtjevne zbog nepravilnih geometrijskih oblika. Sada se na gradilištu izvodi hidroizolacija i priprema ozelenjavanje ravnih zelenih površina te uređuju

pokosi, a u unutrašnjosti se priprema izvedba hidrantske i vodovodne instalacije.

Jednom tjedno redovito se održavaju sastanci u koje su uključeni svi nadzori gdje se rješavaju svi tehnički problemi gradilišta. Za svaku posebnu manipulaciju na gradilištu zahti-

Zagreba do ovog gradilišta, ali ga ponekad na nekim sastancima zamjenjuje kolega koji nadzire jedno gradilište u Osijeku.

Sa susretljivim inženjerom gradilišta i glavnim nadzornim inženjerom obišli smo cijelo gradilište i uvjerali se da svi radovi dobro napreduju i

turističkoj valorizaciji prostora između Vukovara i Iloka te poboljšati gospodarsku obnovu toga teško stradalog prostora. Veseli što će se istodobno s parkom i novim muzejom obnoviti i unaprijediti i turistički i rekreativni sadržaji omiljenoga vukovarskog kupališta.

U izvještaju smo svjesno nešto više

Prikaz budućega izgleda Muzeja vučedolske kulture

jevaju i dobivaju posebnu suglasnost arheologa da na još nedovoljno istraženom lokalitetu ne bi nešto nehotice oštetili. Uopće nema nikakve sumnje da će svi radovi biti obavljeni na vrijeme, ali na to su se oni za koje rade već i naviknuli.

Sa stajalištima o dobroj kvaliteti radova i dobro organiziranom gradilištu gdje jednostavno sve "štima" i gdje je pripremljena sva projektna dokumentacija složio se i glavni nadzorni inženjer Krešimir Bačun, dipl. ing. građ., iz *Interkonzaltinga* d.o.o. iz Zagreba. Za njega je ovo gradilište pravi izazov jer je svojedobno kao mladi inženjer bio pomoćnik glavnog nadzornog inženjera na gradilištu Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu. Redovito putuje iz

da se radi bez ikakva zastoja. Poslije smo se spustili nešto niže i uočili da se počinje obnavljati i restoran koji je teško oštećen u ratnim stradanjima. Prema usvojenom Urbanističkom planu uređenja Vučedola postojeći će se restoran obnoviti, ali će bungalovi biti srušeni i izgrađeni novi na drugom mjestu. Inače ti su ugostiteljski sadržaji građeni prema projektima arhitekata Matije Salaja i Zvonimira Krznarića koji su projektirali mnoge hotele po Slavoniji, između ostalih i hotel *Dunav* u Vukovaru koji je sada zatvoren i očekuje obnovu.

Zaključak

Predstavili smo gradnju jednoga neobičnoga arheološkog parka koji će, uvjereni smo, mnogo pridonijeti

prostora posvetili upoznavanju vučedolske kulture, vjerujući da će naše čitatelji to zanimati. Učinili smo to i da bismo objasnili činjenicu zašto se baš na Vučedolu gradi novi arheološki park i muzej koji je u cijelosti posvećen jednoj davno nestaloj kulturi.

Vučedolska je kultura svojedobno, prije pet tisuća godina, svojim dostignućima bila u rangu najrazvijenijih kultura svoga doba. Osim toga sve one koji vole Vukovar posebno veseli spoznaja da je taj lijepi grad na Dunavu nekad davno bio svojevrsna europska prijestolnica.

Branko Nadilo

Slike i crteži:
arhive projektanta i izvođača te B. N.